

Felnőttkori ADHD: tünettan, komorbiditás, kórlefordulás és terápia

Dr. Pulay Attila József

tanársegéd

Semmelweis Egyetem, Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika

Felnőtt ADHD Ambulancia

2017.04.03.

Vázlat

1. Mi a figyelemhiányos hiperaktivitás zavar (ADHD)?
2. Diagnosztikai kritériumok, epidemiológia
3. Klinikai kép: gyermekek és felnőttek
4. Differenciáldiagnosztika, társuló zavarok
5. Etiológia, neurobiológia
6. Terápia

Figyelemhiányos hiperaktivitás zavar (ADHD)

- Az idegrendszer fejlődési zavara, amely:
  - figyelmi fókusz fenntartás és/vagy váltás
  - aktivitásszabályozás
  - érzelmi-hangulati szabályozás
  - végrehajtó funkciók (tervezés, prioritizálás, időstrukturálás, stb) vonás jellegű zavarával jár
- Gyermekkorban indul, de 30-70%-ban felnőttkorban is fennáll
- Könnyű alul- és túldiagnosztizálni
- Hatékonyan kezelhető, de gyakran nem kerül felismerésre
- Kezelés elmaradása növeli a társuló hangulat- és szerhasználati zavarok és antiszociális cselekmények kockázatát

Diagnosztikai kritériumok: DSM-5

- A. A tünetek legalább 6 hónapig fennállnak
  - Figyelemzavar: 9 tünetből 6+, 17 éves kortól 5+ tünet
  - Hiperaktivitás/Impulzivitás: 9 tünetből 6+, 17 éves kortól 5+ tünet
- B. A tünetek egy része 12 éves kor előtt elkezdődik
- C. A tünetek legalább 2 helyen előfordulnak (pl. iskola, munkahely, család)
- D. A tünetek egyértelműen befolyásolják vagy rontják a működést
- E. A tüneteket nem más pszichiátriai zavar vagy szomatikus betegség okozza.

DSM-5 diagnosztikai kritériumok: figyelemzavar

1. Nem figyel a részletekre, gyakran gondatlan hibákat vét
2. Gyakran jelent nehézséget a figyelem megtartása
3. Gyakran akkor sem figyel, ha közvetlenül hozzá beszélnek
4. Gyakran nem tudja befejezni a feladatait
5. Gyakran okoz nehézséget feladatai megszervezése
6. Koncentrációt igénylő feladatokat nem szereti, elkerüli
7. Gyakran elveszíti vagy nem találja fontos tárgyait
8. Külső ingerek könnyen elvonják a figyelmét
9. Napi tevékenységekben gyakran feledékeny, szétszórt

DSM-5 diagnosztikai kritériumok: Hiperaktivitás-impulzivitás

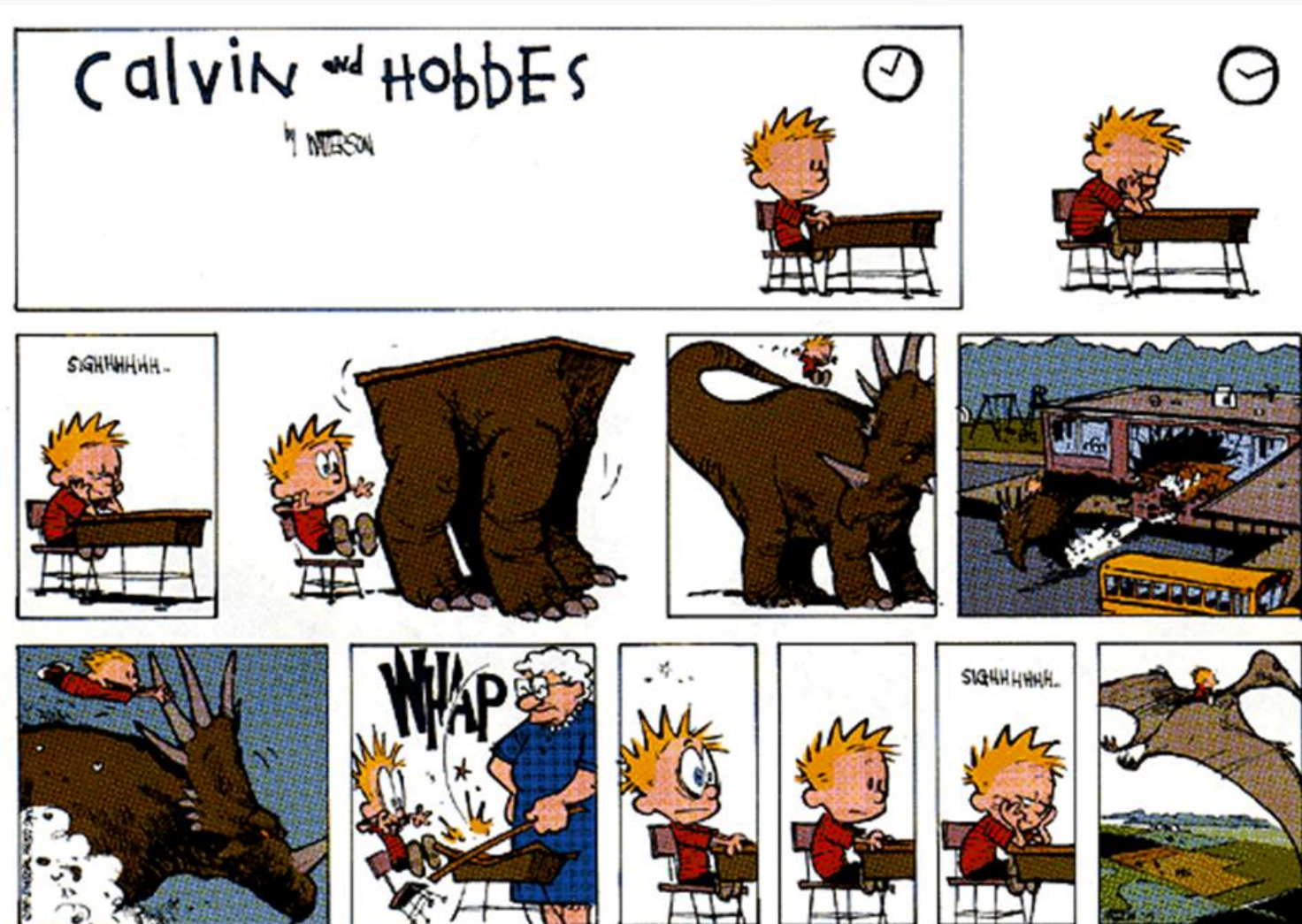
1. Gyakran babrál a kezével, ülésén fészkelődik
2. Gyakran elhagyja a helyét, amikor ülnie kellene
3. Gyerek: Rohangál, ugrál gyakran. Felnőtt: Nyugtalan
4. Képtelen csöndben lenni (játék, szabadidős tevékenység)
5. Gyakran mehetnékje van, izeg-mozog, mint akit felhúztak
6. Túl sokat beszél
7. Közbevág, nem várja ki a sorát a beszélgetésben
8. Nehézsége van a várakozással
9. Gyakran félbeszakít másokat

Epidemiológia

- DSM-5 megjelenési formák:
  - Döntően figyelemhiányos típus
  - Döntően hiperaktív-impulzív típus
  - **Kombinált típus (leggyakoribb)**
- Prevalencia: gyermekkor: 5-10%, felnőtt: 1,4-4% (Bitter és mtsai, 2010)
- Férfi-nő arány: gyermekkor 3:1, felnőttkor 3:2
- Életkor növekedésével enyhül a hiperaktivitás, de a figyelemzavar többnyire fennmarad és felnőttkorban jobban károsít
- Diszfunkció sokszor csak serdülő- fiatal felnőttkorban jelentkezik
- A kezelés nélkül gyakoribb kapcsolati ,életvezetési problémák, társuló szerhasználati-, hangulat- és személyiségzavarok

Klinikai kép: gyerekek és felnőttek

Gyerekek és felnőttek: figyelemzavar

Gyermekkor:

- Hibák házi feladatban, órai munkában
- Nem figyel, amikor hozzá beszélnek
- Elveszíti/otthon felejtí a tanszereit
- Halogat, nógatni kell
- Könnyen elkalandozik, „álmodozik”
- Hamar unatkozik, nem tud elmélyülni egy játékban sem
- Nehezen követi az utasításokat, szabályokat

Felnőttkor:

- Nem tud olvasni, elkalandozik
- Frusztrálja, hogy nem tud rendet tartani
- Állandó „időzavarban” van, gyakran késik, nem tudja beosztani az idejét
- Nehezen kezd el és fejez be dolgokat, nehezen vált fókuszt
- Egyszerre több dologgal foglalkozik, kapkod
- Feledékeny, nehezebbé esik figyelni másokra, követni a beszélgetéseket

Gyerekek és felnőttek: hiperaktivitás

Gyermekkor:

- Sokat beszél
- Nem tud nyugton ülni, fészkelődik, babrál
- Sokat rohangál, mászik, ahol az nem lenne szabad
- Nem tud csendben maradni, zajong
- Állandóan mozgásban van, nem szeret nyugodt, csendes játékokban részt venni

Felnőttkor:

- Sokat beszél
- Nem szeret ülni, belső nyugtalanságot érez
- Fizikailag aktív munkát választ
- Túl vállalja feladatait, gyakran túlterhelt
- Nehezen tud pihenni, relaxálni
- Mindig csinálnia „kell” valamit, „történnie kell” valaminek

Gyerekek és felnőttek: impulzivitás és érzelmi zavarok

Gyermekkor:

- Kimondja a válaszokat a kérdés befejezése előtt
- Félbeszakít másokat, mindenbe beleszól
- Utál várakozni, türelmetlen, mindig elsőnek kell lennie
- Indulatos, dühkitöréseit nehezen tudja leállítani
- Könnyen elkeseredik, különösen érzékeny az igazságtalanságra

Felnőttkor:

- Nehezen türtőzteti magát, belevág mások szavába, „ami a szívén, az a száján”
- Ötletszerű, meggondolatlan döntések, nehezen tervez előre (karrier, párkapcsolat)
- Felelőtlen, kockázatkereső viselkedés, pl. közlekedés
- Hajlamos addikciókra
- Érzékeny kritikára, rosszul tűri a frusztrációt, könnyen elveszti motivációit
- Önértékelése gyakran bizonytalan, gyakori hangulati labilitás

Gyerekek és felnőttek: diszfunkció és károsodás

Gyermekkor:

- Hiperaktivitás kifejezettebb
- Társaskapcsolatok sérülése, kiközösítés
- Lustának, butának bélyegzés, önértékelés sérülése
- Képességektől elmaradó tanulmányi eredmények
- Sodorhatóság, szerabúzus
- Személyiségfejlődési problémák

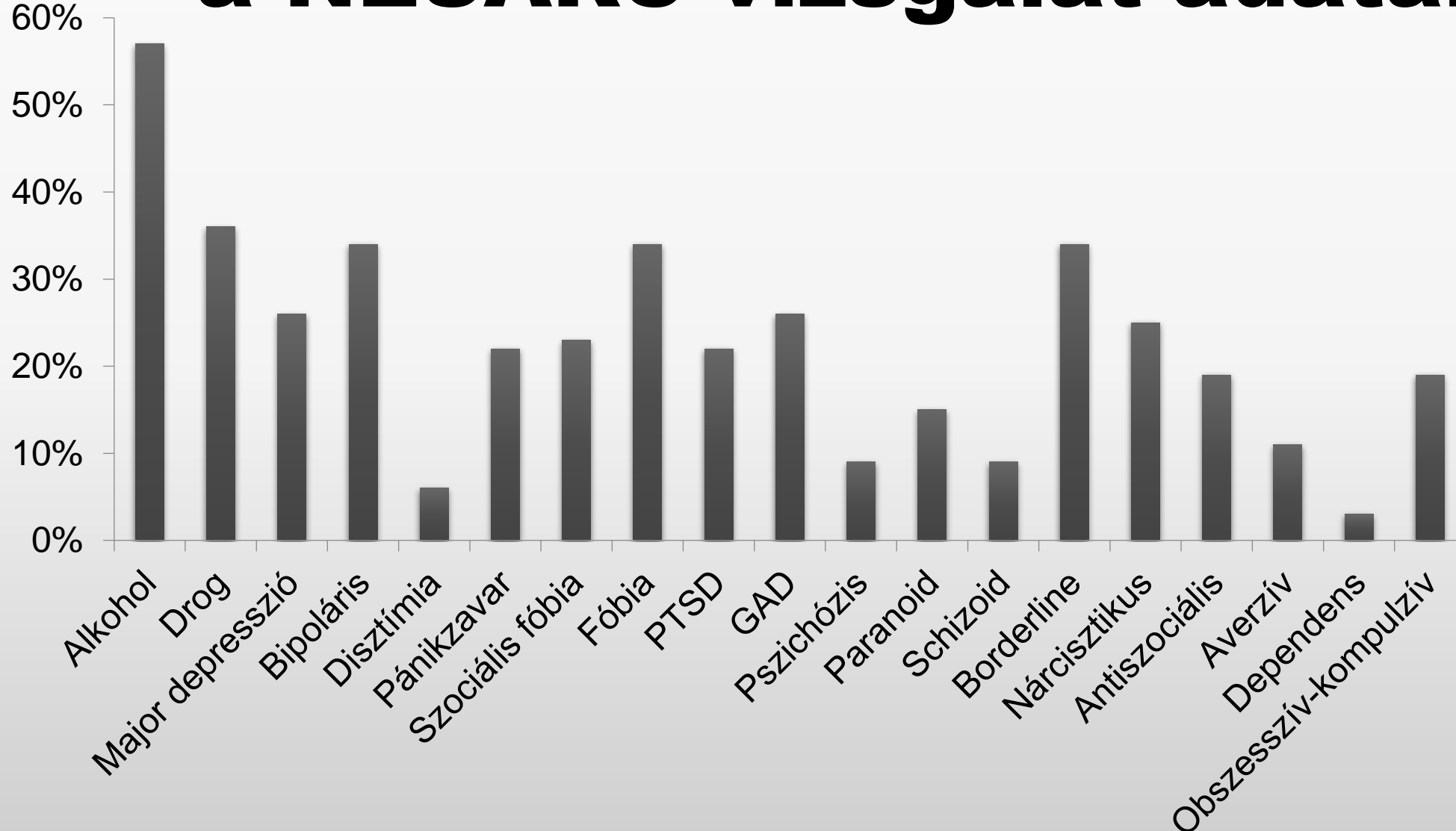
Felnőttkor:

- Figyelemzavar jobban károsít, mint gyermekkorban
- Társ- és párkapcsolati konfliktusok, válás
- Tanulmányok és karrier elakadása, képességei alatti munka és jövedelem
- Szer- és viselkedési függőségek miatt jelentkező életvezetési problémák és krízisek
- Impulzivitás és figyelmetlenség miatt balesetek és/vagy törvénysértések

Társuló zavarok

- Felnőtt pácienseknél a pszichiátriai komorbiditás inkább szabály, mint kivétel (60-70% élettartam prevalencia)
- Leggyakoribb társuló zavarok: major depresszió, bipoláris zavar, borderline személyiségzavar, szerhasználati zavarok, szorongásos zavarok
- Az átfedő tünetek nehezítik a diagnosztikát, ugyanakkor az ADHD kezelése elősegíti a társuló zavar remisszióját is

ADHD pszichiátriai komorbiditás: a NESARC vizsgálat adatai

Differenciáldiagnosztika

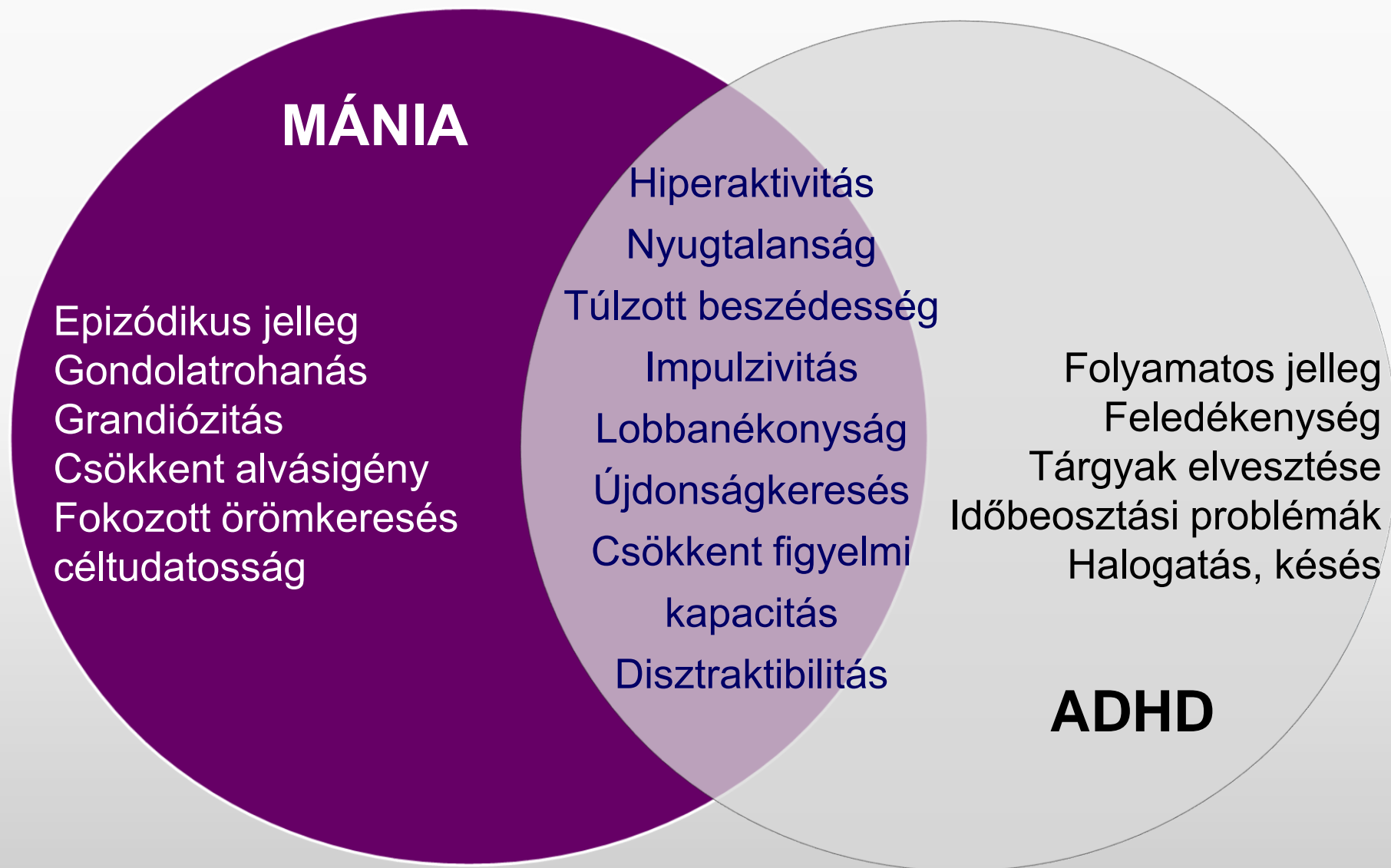
- **Szomatikus:** metabolikus, endokrinológiai, neurológiai betegségek, táplálkozási hiánybetegségek (pl. vashiány)
- **Pszichiátriai:** hangulatzavarok, szorongásos-, szerhasználati zavarok, fokozott impulzivitással járó személyiségzavarok, **alvászavarok(!)**
- Fizikális és pszichés tünetek precíz kivizsgálása és **lefolyásuk** alapos feltérképezése, szükség esetén neuropszichológiai, labor vagy képalkotó vizsgálat
- **FONTOS!** A felidézési torzítás miatt a hosszmetzeti adatok egyéb forrásból is megerősítendőek, pl. szülői interjú, iskolai dokumentumok, gyermekkori vizsgálati leletek stb.

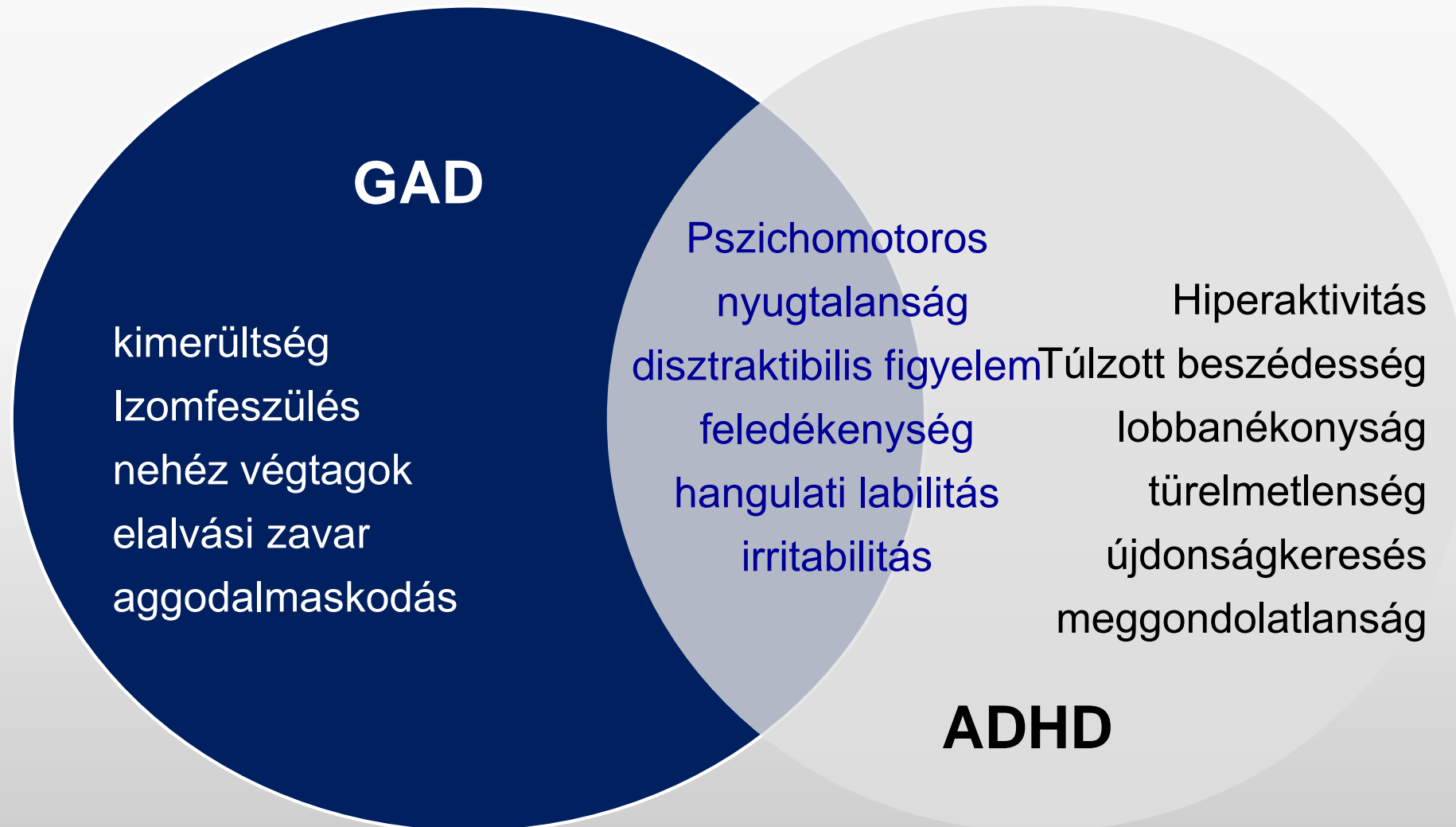
ADHD és major depresszió tünetei

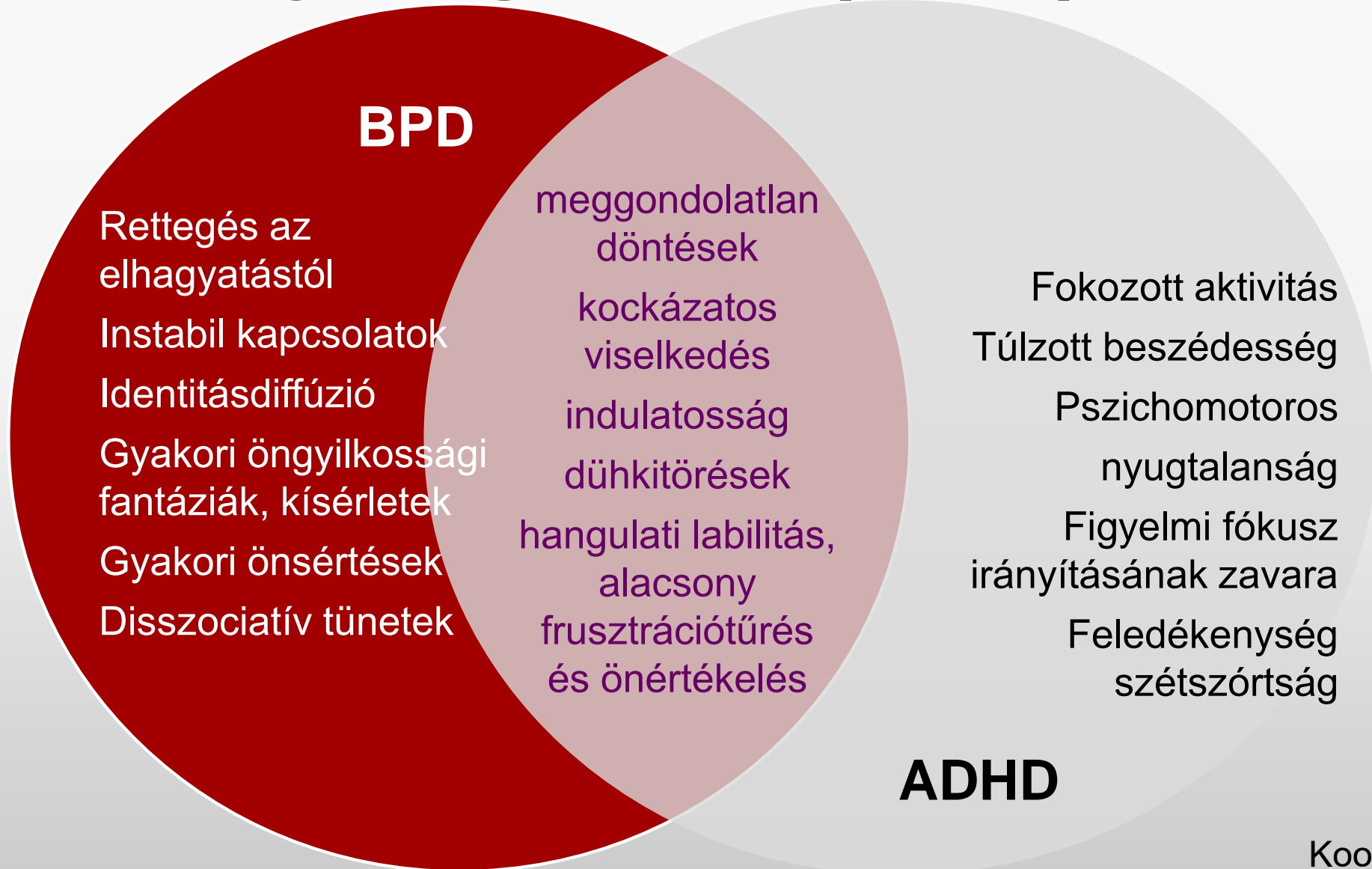
ADHD és mániás epizód tünetei

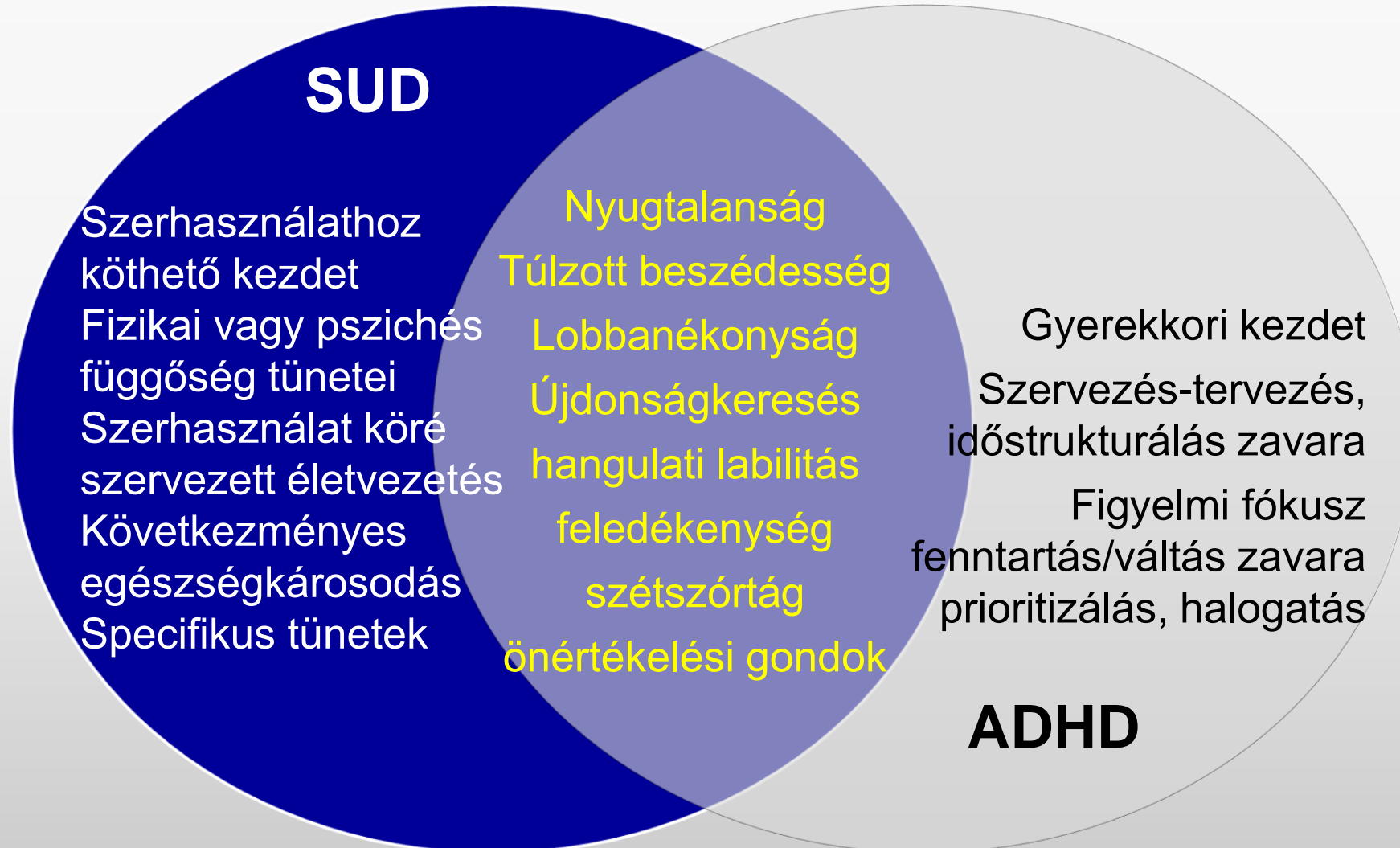
ADHD és generalizált szorongásos zavar (GAD) tünetei

ADHD és borderline személyiségzavar (BPD) tünetei

ADHD és szerhasználati zavarok (SUD) tünetei

ADHD és alvászavar tünetei

ALVÁSZAVAR

kimerültség
nappali álmoság
elalvási vagy átalvási
nehézségek
cirkadiánritmus zavarok
Alvászavarhoz
köthető kezdet

pszichomotoros
nyugtalanság
könnyen elvonható
figyelem
feledékenység
türelmetlenség
hangulati labilitás

Hiperaktivitás
Túlzott beszédesség
lobbanékony
újdonosságkeresés
meggondolatlan
Szervezés-tervezés zavarai
Időstrukturálási problémák

ADHD

Etiológia

- Multifaktoriális zavar: genetikai és környezeti faktorok
- Környezeti faktorok: anyai dohányzás, perinatális adverz hatások
- Genetika:
  - családi halmozódás,
  - heritabilitás gyermekkori: 60-70%, felnőttkori: 30-50%
  - DAT, DRD4, DRD1, CDH13, GABA gének
  - Útvonalelemzések: RNS jeltávitel, idegfejlődés, axon növekedés

Neurobiológia

- A végrehajtó funkciókban meghatározó orbitofrontális és dorsolaterális prefrontális kéreg csökkent vastagsága, perfúziója és glükóz-fogyasztása mutatható ki (Kumar és mtsai, 2017, Mous és mtsai, 2017)
- Prefrontális kéreg mellett a kisaggyal, egyes bazális ganglionokkal (striatum, nucleus caudatus) és anterior cinguláris kéreggel összekötő pályái is fontosak
- Fronto-limbikus és fronto-striatális hipofunkció, dopaminerg és noradrenerg transzmisszió gyengesége feltételezett, a hatékony gyógyszerek ezt erősítik
- Diagnosztikában használható, specifikus biomarker jelenleg nem ismert

Terápia

- Komplex terápiás megközelítés javasolt, de a felnőttkori formában a gyógyszeres terápia szerepe elsődleges
- Gyógyszeres terápia: első- vagy másodvonalbeli készítményekkel
- Pszichoterápia: kognitív-viselkedésterápia (CBT), illetve tudatos jelenlét meditáción alapuló kognitív terápia (MBCT)
- Egyéb terápiák hatásosságát vizsgálatok nem támasztják alá

Felnőtt ADHD gyógyszeres terápiája

1. vonal

- metilfenidát
- atomoxetine
- dextroamfetamin
- lysdexamfetamin demesylate

2. vonal

- SNRI, NDRI és triciklikus antidepresszánsok

Első vonalbeli készítmények

- Hatásmechanizmusuk szerint dopamin és noradrenalin visszavétel gátló pszichostimulánsok (metilfenidát, dextroamfetamin, lysdexamfetamin demesylate), és szelektív noradrenalin visszavétel gátló nem stimuláns gyógyszer (atomoxetine)
- A terápiás hatásukat a végrehajtó funkciókért felelős prefrontális pályák aktivitásának fokozásával érik el, amely hatására erősödik a figyelem, munkamemória és impulzuskontroll és csökken az újdonságkeresés és hiperaktivitás
- A pszichostimulánsok terápiás hatása gyorsan észlelhető, míg az atomoxetine hatása 4-12 hét alatt alakul ki, viszont az elhagyást követően hosszú ideig fennállhat

Első vonal: mellékhatások

- Óvatosan titrálás mellett a mellékhatások jellemzően enyhék (gyakrabban étvágycsökkenés, szájszárazság, elalvási nehézség, tachycardia, ritkábban nyugtalanság, szorongás, ill. depresszió)
- Vérnyomás, pulzus, EKG rendszeres ellenőrzésével és a kardiológiai ellenjavallatok figyelembevételével a szív-érrendszeri kockázat minimalizálható
- A pszichostimulánsok kontrollált készítmények, különböző abúzus potenciállal, függőség főként nem rendeltetésszerű használat esetén alakul ki, a megvonási tünetek többnyire enyhék (gyakrabban: álmoság, kimerültség, alacsony vérnyomás)
- atomoxetine nem alakít ki függőséget, ezért komorbid szerhasználati zavar esetén preferált gyógyszer

Második vonal: antidepresszánsok

- Noradrenalin és dopamin visszavétel gátló gyógyszerek (bupropion, reboxetine, venlafaxine, egyes triciklikusok)
- ADHD kezelésére közvetlenül nem indikáltak, de társuló hangulat- és szorongásos zavarok, valamint szerhasználati zavarok esetén előnyösek lehetnek, akár monoterápiában is
- Metilfenidáttal vagy atomoxetinnel kombinálhatók, de a kölcsönhatásokra figyelni kell

Pszichoterápia

- Elsődleges cél az ADHD-ban gyenge végrehajtó funkciók erősítése
- Másodsorban pedig az ADHD és társuló zavarok által okozott károsodás mérséklése, megküzdési készségek fejlesztése
- CBT: csoportterápia alapú, 12 üléses, heti 1 üléssel és házi feladatokkal
- MBCT: csoportterápiában 8 lépcsős tudatos jelenlét meditációs tréning és egyéni kognitív terápia
- Hatékonyak, de sok esetben nem tudják kiváltani a gyógyszereket

Összefoglalás

- A felnőttkori ADHD a népesség 1,5-4%-át érintő, krónikusan fennálló, jelenleg még aluldiagnosztizált zavar
- Terápiájában a gyógyszeres kezelés jelentős javulást eredményez, ezért elsődleges fontosságú, de hatékony pszichoterápia is elérhető
- A megfelelő gyógyszerválasztással, az egészségi állapot alapos felmérésével, és a mellékhatások rendszeres monitorozásával az esetleges szövődmények megelőzhetők
- A kezelés elmaradása viszont növeli az életvezetési, szerhasználati problémák előfordulását, további pszichiátriai zavarokhoz és jelentős életminőség romláshoz vezethet

Köszönöm a (fenntartott) figyelmet!

